

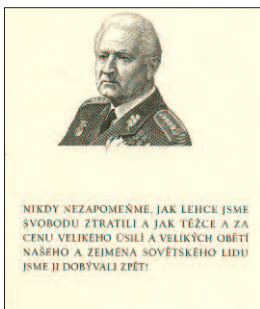
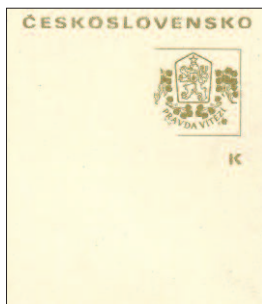
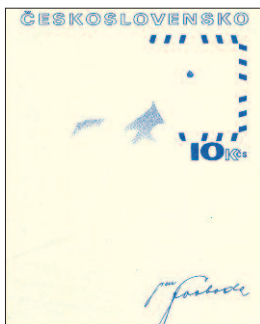
Nevydaný aršík prezident Ludvík Svoboda 1975

Před šesti týdny uplynulo 125 let od narození Ludvíka Svobody a pětáctřicet let od vydání aršíku k jeho 80. narozeninám, Ten byl postupně připraven ve dvou podobách, s prezidentskou standartou za portrétem, a když Svoboda přestal být hlavou státu, byla standarta nahrazena mapou cesty čs. armádního sboru v SSSR z Buzuluku do Prahy. Změnu provedl autor rytin aršíku Ladislav Jirka.

FRANTIŠEK BENEŠ

O obou podobách aršíku přinesla obsáhlý článek Filatelie 9/97, tehdy ale vycházela jen černobíle, a tak jsme z něj dnes zařadili výtah doplněný o několik zajímavých ilustrací v barvě. Původní článek si můžete přečíst na internetu¹⁾. Je v něm popsán postupný vývoj podoby aršíku – se standartou a pak bez ní, doložený obrázky variant návrhů a zkusmých tisků.

L. Jirka zhotovil pět rytin, jejichž soutisk tvoří úplný obraz aršíku.

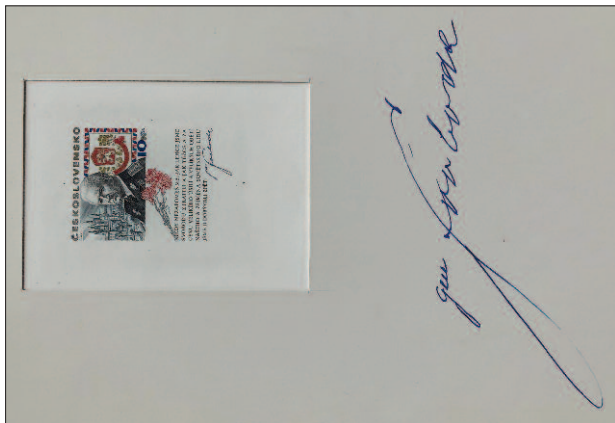
Zkusmé otisky rytin všech pěti jednotlivých barev na lístcích papíru bez lepu, provedené rytcem z nezakalených rytin, a jejich soutisk.

V průběhu přípravy aršíku hrozilo reálné nebezpečí, že L. Svoboda zemře, na což reagoval L. Jirka návrhem smuteční úpravy připravovaného aršíku.

Zkusmý tisk provedený rytcem L. Jirkou, který upravil do smuteční podoby v době, kdy se po sérii mrtvic nedalo vyloučit, že prezident Svoboda zemře. Z data 30. 10. 1974 lze usuzovat, že aršík byl připravován dlouho před svým vydáním. Vnější rámeček provedený tužkou má naznačit, kde bude umístěna perforace.

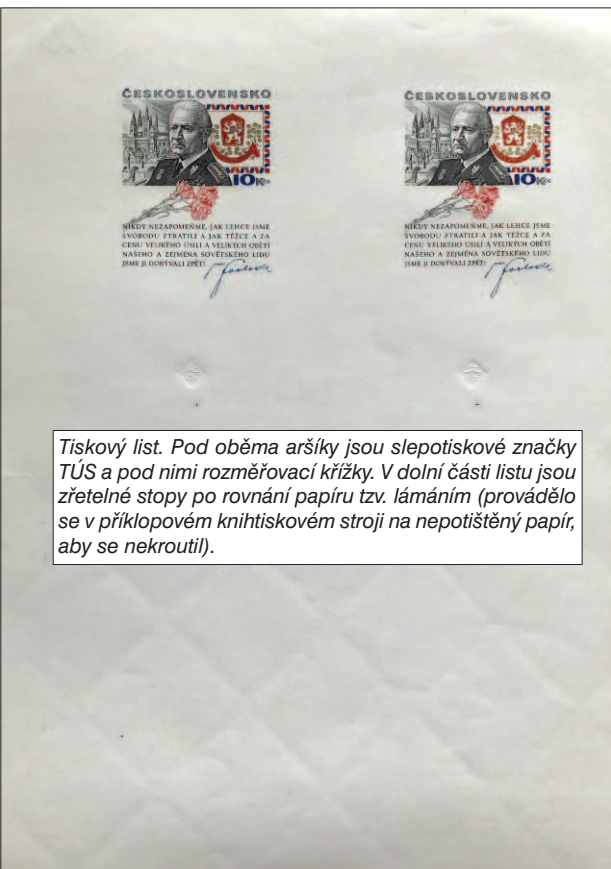
Bezpečně víme, že konečnou podobu aršíku se standartou schválil osobně L. Svoboda ještě jako prezident republiky. Zachovala se totiž fotografie z Hradu, na které sedí u stolu spolu s pracovníky tehdejšího federálního ministerstva spojů a prohlíží si připravovaný aršík. Na znamení souhlasu pak podepsal předložené zkusmé tisky a aršík byl definitivně schválen do tisku.

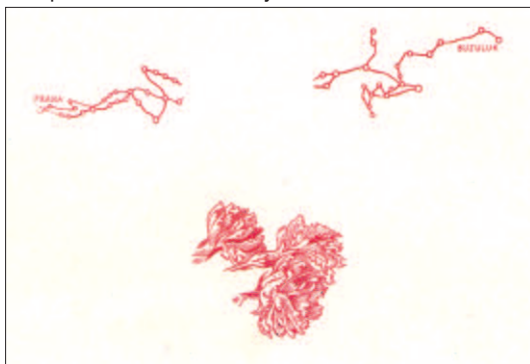
¹⁾ Na www.FrantisekBenes.cz nebo na www.filaso.cz.

Ten připravovala tiskárna známek v Praze-Holešovicích, a to pětibarevným ocelotiskem z plochých desek. Tiskové desky (pro každou barvu se zhotovuje samostatná) obsahovaly vždy dvě aršíková pole. Kolik sad TD bylo zhotoveno se nám pro nedostatek srovnávacího materiálu nepodařilo prozatím doložit; mohla to být sada jedna, jak už bylo v 70. letech obvyklé, nebo i sady dvě, jak tomu bylo u aršíku vydaného.

Tento návrh však nebyl přijat a připravovaný aršík byl nahrazen aršíkem jiným, s přepracovaným pozadím, bez prezidentské standarty.

Tiskový list. Pod oběma aršíky jsou slepotiskové značky TÚS a pod nimi rozměrovací křížky. V dolní části listu jsou zřetelné stopy po rovnání papíru tzv. lámáním (provádělo se v příklopovém knihtiskovém stroji na nepotištěný papír, aby se nekroutil).

Zkusmý tisk – otisk pravené a doplněné rytiny pro červenou barvu, s mapou cesty čs. armádního sboru v pozadí.

Ale co se stalo s původním aršíkem? O tom, bohužel, žádná oficiální informace vydána nebyla, a tak jsme odkázáni jen na zprávy z druhé ruky – ty se ovšem značně různí. Je známo, že se v roce 1978 několik těchto aršíků objevilo na trhu a bylo příčinou pozdějšího policejního vyšetřování se soudními dozvuky – o tom ale až za chvíli. Jak se však aršíky dostaly mezi sběratele?

Podle jedné verze byla výroba původního aršíku zastavena a jeho zčásti či zcela vytištěný náklad v nerozřezaných tiskových listech zůstal po jistou dobu uskladněn v tiskárně známek. Toto uskladnění údajně probíhalo tak, že tiskové listy aršíků byly naloženy na vozíky zaparkované v jednom sice uzamčeném, ale průchozím prostoru tiskárny. Nebylo to zřejmě nic neobvyklého, protože tiskárna známek měla být uzavřeným a střeženým provozem se zvláštním bezpečnostním režimem, kde na tisk známek a další činnosti dohlíželi pracovníci státního dozoru. Celý objekt měl být dobře zabezpečen jak proti vniknutí zvenčí, tak proti případným nekalým iniciativám vlastních zaměstnanců. Zřejmě tomu tak úplně nebylo, a navíc není nad pověstnou českou vynalézavost. Z nečinně ležící zásoby aršíků si jeden z pracovníků tiskárny vzal několik desítek kusů a dokázal je vynést z tiskárny ven. – Tato verze se však zdá spíše nepravděpodobná. Je totiž otázkou, zda byl náklad nevydaného aršíku vůbec tištěn a vytištěn. Na druhé straně však kusy známé z oné pověstné vynesené partie nevydaných aršíků byly z tiskových listů zjevně vystřiženy nůžkami, a nikoli profesionálně oříznuty, což uvedenou verzi odpovídá.

Druhá verze praví, že ke ztrátě aršíků došlo až při jejich skartaci, kdy si jeden z pracovníků předem připravil balíček papíru vzhledem se nelišící od skartovaných balíčků aršíků. V nestřeženém okamžiku oba balíčky zaměnil a do skartačního stroje putoval bezcenný papír. – I tato verze se jeví jako nepravděpodobná, a to jednak z důvodů uvedených u verze předchozí a jednak proto, že při skartaci celých nerozřezaných tiskových listů aršíků nebyly jistě tyto listy nabalíčkovány, ale spíše volně loženy v pytlích. Obě verze však mají asi nějaký reálný základ – nejspíš uvedenými způsoby

Po nedobrovolném odchodu Ludvíka Svobody z funkce prezidenta republiky vznikla otázka, jak s připravovanou (a zřejmě už výrobně rozpracovanou) emisí dále postupovat. V Poštovním muzeu je uložen návrh vzniklý přepracováním původního zkusmého tisku nevydaného aršíku, na němž byla prezidentská standarta nahrazena vyobrazením standarty čs. vojenské jednotky v SSSR a doplněny nápisy.

nějaké známky či aršíky aktéři aféry spojené s nevydaným aršíkem L. Svoboda skutečně získali (jak se zmíníme dále, nespokojili se totiž pouze s tímto aršíkem), šlo však o jiné emise. Protože celá aféra byla přísně utajována a informace o ní nebyly zveřejňovány, vznikl značný prostor pro lidovou fantazii, která spojila uvedené způsoby (byť aršíku se netýkající) se jménem hlavního objektu aféry – nevydaným aršíkem L. Svoboda se standartou – a fáma byla na světě.

Třetí verze praví, že výroba aršíků byla zastavena vzhledem k odchodu L. Svobody z funkce a jeden z pracovníků tiskárny si odnesl několik nehotových kusů ještě před jejich oříznutím na konečný formát. – Tato verze je už pravděpodobnější, ale ani ona asi přesně nevystihuje, jak se věci seběhly.

Konečně čtvrtá verze říká, že aršíky, které se objevily na trhu, byly ve skutečnosti zkusnými tisky provedenými v tiskárně, s tím, že definitivní tisk měl být (či dokonce byl) proveden na jiném papíru. – Tato poslední verze nám na základě dosud známých Informací připadá jako nejpravděpodobnější.

Dochované aršíky (jednotlivé i v TL) mají neobvyklý nažloutlý papír, jak je vidět na obrázku ve srovnání s příloženým proužkem běžného bílého papíru. To by mohlo nasvědčovat, že šlo o zkoušky tisku (k těm byl někdy používán i papír se slepotiskem TÚS).

Ať to však bylo jakkoli, jisté množství nevydaných aršíků se ocitlo v soukromých rukách a část z nich byla v roce 1978 nabídnuta na trhu.

Nevydané aršíky přinesl jeden z tehdejších pracovníků tiskárny známek někdy v roce 1978 na pražskou filatelistickou burzu a zde je nabídl k prodeji jednomu z obchodníků (bylo to za socialismu, takže žádní soukromí obchodníci se známky samozřejmě oficiálně nebyli; ale čím jiným byli ti muži, stojící každý den za svým kulečnickovým či kavárenským stolem na pražských či mimopražských burzách – tehdy se jmenovaly

výměnná střediska – a pod rouškou zprostředkování výměny filatelistických přebytků členů svého klubu filatelistů ŠČSF ve skutečnosti nabízel na prodej široký sortiment svého filatelistického zboží?).

Tím osloveným před více než čtyřiceti lety na pražské burze U Nováků byl známý filatelistický obchodník, sběratel a vystavovatel Vladimír Kovář; mimochodem jeho exponát ČSR I na tehdy nedávno skončené Světové výstavě poštovních známek PRAGA 1978 získal velkou zlatou medaili. Od nabízejícího koupil 20 kusů aršíků, za něž zaplatil požadovanou cenu. Obě strany byly spokojeny, a tak asi nezůstalo pouze u tohoto obchodu. Při pozdějším policejním vyšetřování bylo totiž u pana Kováře nalezeno několik archů tiskové makulatury emise Pražská historická okna 1977 a také otisky rytin různých emisí z těch let, neúředně zhotovené v tiskárně známek. Ale nepředbihejme. Pan Kovář dva z právě koupených nevydaných aršíků prodal po dvaceti tisících korun dvěma sběratelům, z nichž jeden se s ním pochlubil mezi svými kolegy a přáteli. Další aršík (aršíky?) prodal přímo do ciziny jeden z dodavatelů pana Kováře. Na úřední místa přišel dotaz ze zahraničí, že tamní sběratel by také rád získal tento dosud neznámý aršík, o jehož existenci se dozvěděl od kolegů z ČSSR. Ona úřední místa celou věc předala místům příslušným, abychom hovořili tehdejším úředním žargonem, do věci se vložila Bezpečnost a bylo jen otázkou času, kdy vyšetřování dojde až ke zdroji.

O tom, že výskyt nevydaných aršíků byl příčinou aféry velkého rozměru, svědčí už její úvod. Na federální ministerstvo spojů zčistajasna přijel federální ministr vnitra Jaromír Obzina, aby celou věc osobně projednal s federálním ministrem spojů Vlastimilem Chalupou. Na místě byla ustavena komise složená z pracovníků vnitra a spojů, která se neprodleně odebrala do Technické ústředny spojů v Praze-Holešovicích. Zde byla za přítomnosti ředitele TÚS provedena prohlídka psacích stolů pracovníků tiskárny, kteří měli co do činění se skartací známek. Jeden z úředníků odmítl svůj stůl zpřístupnit, po kratší diskusi byl však úředně odemčen a hned v první zásuvce bylo nalezeno několik známek se silně posunutým tiskem, zjevně pocházejících z makulatury. Pracovník se chabě hájil tím, že tyto známky koupil na rohu v trafice pro vlastní potřebu a různost nominálních hodnot odůvodňoval tím, že píše příbuzným do zahraničí. Když však ve spodní zásuvce pod papírem, kterým bylo vyloženo její dno, bylo nalezeno několik celých archů známek s posunutým tiskem, byl Bezpečností na místě zadržen. V sítích policie vzápětí uvázli další dva pracovníci tiskárny známek – vedoucí pracovník výroby a tiskař, kteří, jak se ukázalo, byli do věci zapleteni. Od uvedené trojice vedla cesta přímo k panu Kovářovi. Na chatě jednoho z účastníků aféry pak byla nalezena část z vynesných nevydaných aršíků se standartou.

Začátkem ledna roku 1979 byl pan Kovář zadržen, vzat do vazby a po půldruhém roce odsouzen pro údajnou spekulaci k pěti letům odnětí svobody nepodmíněně; nalezené nevydané aršíky byly samozřejmě zabaveny. Vazbu i trest si odpykával v Plzni na

Borech. Po necelých dvou letech, v prosinci roku 1980, byl pak ze zdravotních důvodů předčasně podmínečně propuštěn.

Co bylo příčinou tak nebývale razantní, až hysterické reakce státní moci v tomto případě? Proč se osobně angažoval dokonce sám federální ministr vnitra? Vždyť šlo přece jen o několik odcizených aršíků, o nichž navíc na veřejnost nepronikla žádná zpráva. O důvodech se dnes můžeme jen dohadovat. Snad to byla citlivá skutečnost, že tyto aršíky připomínaly ne dobrovolný odchod Ludvíka Svobody z funkce prezidenta republiky. Přece jen to byl hrdina boje za osvobození za 2. světové války, poslední osobnost ve vedení státu veřejnosti spojovaná s pražským jarem 1968, navíc v té době už těžce nemocný stařec, který se nemohl bránit. Sympatie veřejnosti tedy byly jistě na jeho straně, zejména když jej vystrnadil Gustáv Husák, bezprostředně spojovaný s normalizačním útlakem. Možná to však byly důvody jiné a my se je dozvíme třeba až ze zpřístupněných archivů ministerstva vnitra.

Kolik nevydaných aršíků se vyskytuje v soukromých rukách? O tom se můžeme pouze dohadovat. Protože v době vyšetřování už byly všechny nevydané aršíky dávno skartovány a tiskárna tvrdila, že se vlastně ani žádné neztratily, mohla Bezpečnost počet vynesných kusů rekonstruovat pouze podle výpovědí účastníků případu.

O počtech vynesných nevydaných aršíků, aršíků později zabavených, i těch Bezpečností neodhalených, kolují mezi sběrateli značně různé informace. Bezpečně víme, že panu Kovářovi jich bylo Bezpečností zabaveno 18, do Státního archivu poštovních cenin jich však Bezpečnost v roce 1983 předala pouze 10. Co se stalo s osmi chybějícími kusy si můžeme pouze domýšlet. A konečně – z obvykle dobře informovaného pramene jsme se dozvěděli, že Bezpečností nebylo dohledáno celkem 27 kusů aršíků. Perlička na okraj – u některých prý dokonce vyšetřovatelé Bezpečnosti zjistili, kdo je vlastní, ale nebylo jim (jedenak politickými intervencemi, jednak tehdejší Státní bezpečností) umožněno je od těchto osob požadovat.

Ale zpět k tématu. Nepřísluší nám samozřejmě posuzovat okolnosti, za jakých k celému obchodu došlo. Alespoň na okraj se však sluší podotknout, že filatelistický materiál (např. nevydané známky, aršíky, celiny, nejrůznější odchylky, chybotisky, zkusmé a nehotové tisky, neúřední novotisky atd. atd.) nepocházející z oficiálních zdrojů, se československou známkovou tvorbou táhne jako červená nit už od roku 1918. Počínaje záplavou nejrůznějších takzvaných zkusmých tisků Hradčan a dalších knihtiskových emisí z 20. let, vynesných soukromě z tiskárny, přes celou emisi Pošta československá 1919, která by se ve skutečnosti měla spíše krčit pod názvem Lešetického pražské vydání v zadní části katalogu, někde vedle žilinského vydání Šrobárova, přes makulaturní tisky emisí Města 1929, TGM 1930, Letecké 1930, nezoubované 30 h a 50 h Lipové listy 1945, nevydanou leteckou 20 Kčs hnědou 1946, neroztrhaný dvanáctiblok Praha 1950 a desítky a desítky dalších příkladů, až třeba po 10 Kčs Lidová architektura a 60 h Slovenské lidové drátenické řemes-

lo, obě z roku 1972 a obě na papíru oz s tropickým lepem (obě evidentně vynesené soukromě z tiskárny) či nevydané známky Olympijské hry v Los Angeles 1984, očividně vytažené přímo ze skartačního zařízení (všechny známé kusy jsou bez lepu a pomačkané).

V tomto článku nemáme rozhodně v úmyslu tyto výrobky vychvalovat ani zatracovat, prostě jen konstatujeme, že tady jsou. Na jejich vzniku a objevení na trhu měli v uplynulých sto letech podíl lidé nejrůznějšího postavení, od ministerských úředníků (Lešetický) ba přímo ministrů (Čepička), přes známé filatelistické funkcionáře a obchodníky (Šula) či znalce (Gilbert), až po obyčejné dělníky třeba v tiskárně známek (jeden z odsouzených v popisované aféře) či v papírně provádějící skartaci. Někteří z nich si ve svém postavení různé extrabuřty nechali přímo vyrobit a přinést až na stůl, někteří je dostali jako pozornost, jiní prostě využili nestřeženého okamžiku, další lovili rozmáčené zbytky skartačního procesu. Případů bychom mohli uvést ještě celou řadu, ale to je téma na jiný článek.²⁾ Nyní chceme říci jen to, že samozřejmě zdaleka ne všechny takovéto materiály s podobně pochybným původem způsobily ve své době aféry či byly vyšetřovány a souzeny. Naopak, mnohé, nebo dokonce většina z nich se po letech staly samozřejmou a účtyhodnou součástí katalogů i sbírek a jejich přítomnost v exponátu značně zvyšuje jeho šance na medailové hodnocení. V takové, už sto let trvající atmosféře se lehce může stát, že někdo nabude pocitu „ono to vlastně tak chodí odjakživa, tak proč bych toho nemohl využít i já ...“.

Aršík 80. narozeniny armádního generála Ludvíka Svobody 1975, jehož vznik byl po léta obestřen tajemstvím, je ve filatelistické veřejnosti zřejmě nejnámějším dílem Ladislava Jirky. Tento rodák z Třemošné u Plzně, který se ze skromných poměrů vypracoval mezi absolutní ryteckou špičku, však vedle něj vytvořil stovky dalších rytin známek, aršíků, celin a FDC pro československou poštu i pro poštovní správy řady států světa (např. Bulharska, Etiopie, Iráku ale i OSN a další); některé z nich přitom dosáhly vysokých ocenění u nás i v zahraničí.

V jeho pozůstalosti se dochovalo několik zkusmých tisků aršíků L. Svoboda se standartou, provedených na lístcích papíru bez lepu, o nichž můžeme říci, že pocházejí z legálního zdroje a jejich majitelé se nemusejí obávat, že by je po nich pošta mohla požadovat zpět. To se přitom nedá říci o arších na papíru s lepem, které byly odcizeny, a protože je to všeobecně známo, ti, kdo je mají, nejsou ve skutečnosti jejich majiteli, ale pouhými držiteli (institut vydržení v tomto případě nepřípadá v úvahu – schází „dobrá víra“), a tak by i po desítkách let mohla Česká pošta jako nástupce pošty československé požadovat jejich vydání (k tomu nejspíš nedojde, ale je dobré to vědět).

Jeden zkusmý tisk nevydaného aršíku L. Svoboda se standartou, pocházející z pozůstalosti rytce Ladislava Jirky, nyní nabízí Zásilková služba Profil – a kdo jej získá, ho může bez obav vystavovat. ■

²⁾ *Takový skutečně vyšel, a byl to dokonce celý seriál článků (počínaje F2/15) s názvem Některé etické a právní otázky v našem oboru.*